

Монолатій І.С.

Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867–1914 рр. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. – 736 с.

Політична сфера суспільства була і є вагомим чинником етнонаціональних взаємин упродовж XIX – початку XXI ст., що свідчить про їх тісну взаємозалежність. Однак співвідношення етнонаціональної й політичної сфер суспільства ніколи не було простим, зумовлюючи не лише низку суперечностей, але й конфліктних ситуацій. У більшості випадків етнополітичні процеси стали джерелом конструктивного державотворення, прогресу, оновлення суспільства на демократичних засадах та його культурного піднесення. Тому взаємовідносини етнонаціональної і політичної сфер, залежно від їх характеру, поєднують і конструктивний потенціал, і небезпеки дестабілізації, породжуючи необхідність їх оптимізації. Неупереджене вивчення політичних проблем міжнародних систем та глобального розвитку передбачає, що будь-яка поліетнічна держава потребує вироблення продуманої та ефективної державної регіональної політики з урахуванням уроків і негативних тенденцій, що мали місце в минулому.

Здійснення державної регіональної політики України не може не спиратися на позитивні загальноєвропейські стандарти, підґрунтя яких було закладене ще на початку XX ст. Але тут слід зробити застереження, що в європейській практиці регіональних етнополітичних конфліктів нагромаджено як позитивний, так і негативний досвід. Оскільки новітні етнополітичні виклики є злободенними для багатьох держав, особливо для тих, які переживають етап становлення своїх політичних систем і державної політики, то етнополітичний аналіз на рівні окремої держави може бути ефективним лише за умови його включеності у глобальні та регіональні виміри. Це зумовлює необхідність комплексного ретроспективного аналізу діяльності політичних акторів у різних регіонах світу з метою визначення типологічних особливостей країни.

Саме тому для України державна регіональна політика – це та сфера, яка забезпечує основні підстави її цілісності, зокрема, завдяки тому, що ядро її державної території – це ареал розселення українців, і водночас саме тут є низка чинників, зокрема історично-політичних, які несуть небезпеку деструктивного збурення. Така ситуація підтверджує необхідність активних дій із боку держави та інших суб'єктів міжрегіональних взаємин у напрямі їх гармонізації шляхом підсилення дії позитивних чинників поведінки/ініціатив держави й етнічних меншин і погашення негативного впливу інших.

Усебічний історико-політологічний аналіз передбачає дослідження всіх складових етнополітичної системи держави та їх співвідношень. Зокрема, стратегічно важливою є реалізація принципу перехресного аналізу через дослідження впливу державної регіональної політики на політизацію етнічності та, навпаки, політизації етнічності на державну регіональну політику.

Виходячи з цього, актуальність рецензованої монографії та її практичне значення жодних сумнівів не викликають, адже її автор – кандидат історичних наук, доцент інституту історії й політології Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника Іван Монолатій – здійснив комплексний аналіз особливостей і закономірностей поведінки/ініціатив суб'єктів державної регіональної політики, реалізований на прикладі взаємодії етнополітичних акторів підавстрійських провінцій Галичини і Буковини 1867–1914 рр. Це й зрозуміло, адже враховуючи інерцію історичного та політичного розвитку регіонів України у складі різних держав, реалії етнополітичної ситуації, основною метою державної регіональної політики має стати цілеспрямоване формування системи поєднань у взаєминах по лінії: українська етнічна нація – етнонаціональні меншини, центр держави – регіони з етнічними й політичними особливостями.

Відповідно до цього, передумовою ефективної державної регіональної політики (інтегральна оцінка регіональних проблем, суперечностей етнополітичного розвитку, небезпек етнополітичної стабільності), власне кажучи, і є вивчення особливостей регіонів із середнім (Чернівецька обл.) і високим (Львівська, Івано-Франківська обл.) рівнем етнополітичної складності.

На наш погляд, наукова новизна рецензованої монографії полягає в тому, що вперше у вітчизняній науці на основі значної кількості джерел (вітчизняних і за-

рубіжних) та спеціальної літератури здійснено комплексний аналіз діяльності політичних акторів Галичини й Буковини в умовах державної регіональної політики Австро-Угорщини. Найважливіші висновки рецензованої монографії полягають, на наш погляд, у наступному. Зокрема, визначаючи ресурсний потенціал етнічно-національних спільнот та ініціативи нації-держави, науковець доводить, що інструментом внутрішньогрупової інтеграції виступали партії, що постали у середовищі титульних етносів та обстоювали інтереси нації-держави, а інші, які об'єднували етнофори із числа етнічних меншин, – захищали від їх диктату (с.183–207). Досліджуючи стратегії захисту «ми»-інтересів суб'єктів міжетнічної взаємодії головних політичних акторів та еволюцію стратегій міжгрупового інтеракціонізму, автор з'ясував особливості етнополітичної поведінки українців, поляків, румунів та імміграційних етнічно-національних спільнот в умовах етнізації політики (с.244–275).

Пропонуючи своє бачення природи міжетнічних компромісів в Австро-Угорщині, науковець виокремлює буковинський (1910 р.) і галицький (1914 р.) компроміси, як такі, що відображають сутність здійснених етнічно-національними спільнотами ініціатив для захисту «ми»-інтересів на регіональному рівні (с.517–559). Водночас І.Монолатій обґрунтував правомірність використання поряд із поняттям «буковинська згода» дефініції «буковинський парадокс» – тобто, етнополітична ситуація, в умовах якої політичні актори окремих етнічних меншин на знак протесту рішуче дистанціюються від винесених ухвал суспільного розвитку регіону (с.536).

Виходячи з особливостей діяльності політичних акторів етнічних меншин у досліджуваному регіоні, автор пропонує трактувати єврейсько-українську парламентську коаліцію 1907 р. як явище «ідеологічної близькості» – поєднання політичних акторів, які ідеологічно найближчі між собою у боротьбі проти спільного ворога (с.406), а керуючись міркуваннями Дж.Сарторі про «консенсус на рівні політики» – (не)згоду на політику центрального уряду, запропонував етнополітичну поведінку євреїв у питанні введення національного кадастру, зокрема окремої єврейської курії, трактувати як антиконсенсус стосовно уряду, влади/нації-держави (с.535).

І.Монолатій досить вдало обґрунтував використання політичними акторами Галичини етнічного виборчого насильства як однієї з корелюючих етноконфліктну взаємодію детермінант (с.408–411), дослідив суперечності етнополітичного розвитку регіону як змагання політичних акторів етнічних меншин за дефіцитні ресурси (с.390–419), показав використання для вирішення міжетнічних суперечностей і конфліктів їх особливих варіантів – «ірландської» (страйків і бойкоту; с.426–433) та «російської» (етнічного тероризму) моделей (с.411–419).

У контексті вивчення культури міжетнічної взаємодії на західноукраїнських землях автор запропонував інтерпретувати діяльність етнополітичних акторів, які створюють і тиражують етнічні цінності та символи за допомогою друкованого слова, як реалізацію функцій символічної еліти (с.599–601); обґрунтував правомірність використання у культурі міжетнічної взаємодії типу «маргінальної людини» Р.Парка та Е.Стоунквіста, яка передбачала акумуляцію/передачу етнічними культурами певного досвіду взаємодії рівно- та різностатусних етнічно-національних спільнот (с.600); запропонував трактувати діяльність єврейського видавця Я.Оренштайна, греко-католицького митрополита А.Шептицького і протестантського єпископа Т.Цеклера прикладами активістської політичної культури як такої, що протиставлялася усталеним конкурентно-конфліктним «традиціям» міжетнічного інтеракціонізму та стереотипам змагального політичного мислення етнічно-національних спільнот (с.608–609).

Оригінальними та змістовними є висновки до праці (с.614–626), які концептуалізують проблему міжетнічного інтеракціонізму на західноукраїнських землях у 1867–1914 рр. Зауважимо, що монографія І.Монолатія ґрунтується на тих методологічних засадах, які виступили орієнтирами під час вирішення конкретних дослідницьких завдань. Зокрема, це принцип об'єктивності, поєднання методів аналізу та синтезу, метод сходження від абстрактного до конкретного, використання інституційного та процесуального методів аналізу, системного й історичного підходів, методів діалектики й формалізації, а також порівняльний (компаративний), ретроспективний та контент-аналіз.

Ураховуючи специфіку досліджуваного явища, автор використав значне коло архівних і частково опублікованих джерел. Серед них – документи органів влади й матеріали, що висвітлюють діяльність політичних акторів Галичини і Буковини зазначеного періоду. Документи такого характеру науковець опрацював у вітчизня-

них архівосховищах – державних архівах Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей, Центральному державному історичному архіві України у Львові, Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України, а також зарубіжних установ – Державному архіві Російської Федерації, Архіві зовнішньої політики Російської імперії історико-документального департаменту МЗС Росії, архівах давніх та нових актів у Варшаві, Державного архіву у Перемишлі, відділі рукописів Ягеллонської бібліотеки у Кракові, Федеральному архіві Німеччини (відділення у Потсдамі), Центральному євангелістському архіві та Архіві дияконату євангелістської церкви Німеччини у Берліні, Австрійському державному архіві у Відні.

Комплекс джерел, які використав автор, становить етнічна преса досліджуваного хронотопу, часописи етнічної більшості – «Правда», «Діло», «Галичанин», «Руская рада», «Новий громадський голос», «Руслан», «Гайдамаки», «Православная Русь», «Літературно-науковий вісник», «Буковина», «Стрийський голос», «Борба», «Україна», а також газети етнічних груп – «Naprzód», «Gazeta Narodowa», «Nasz Przegląd», «Kurjer Stanisławowski», «Tydzień», «Ojczyzna», «Moriach», «Czas», «Chwila», «Bukowiner Nachrichten», «Bukowiner Volkszeitung», «Die Zeit», «Czernowitzer Tagblatt», «Czernowitzer Allgemeine Zeitung» тощо.

Окремо вітаємо й посторінкову систему посилань на використані автором джерела, без будь-якого «шифрування», яке тільки приховує справжню архітектоніку роботи, утруднює користування книгами й дисертаціями та їх сприйняття читачем. А наявність переліку скорочень, іменного покажчика і розлогіх резюме кількома мовами (англійською, німецькою, польською та навіть анотації івритом) значно полегшує роботу з текстом.

Щоправда, дещо незвичним і нетиповим для досліджень із тематики, пов'язаної з історією, є подання списку використаних джерел суто в алфавітному порядку без окремлення неопублікованих історичних першоджерел. Однак цим, очевидно, автор зайвий раз прагнув підкреслити насамперед теоретичний, політологічний, а не первинно-історичний характер своєї праці. Зрештою, цінність будь-якої наукової розвідки, у тому числі й історичної, на наше глибоке переконання, визначається не лише тією чи іншою механічно облікованою кількістю введених у науковий обіг нових джерел, а, головне, новим осмисленням та інтерпретацією навіть уже відомих джерел й іншими змістовими складовими праці як певного інтелектуального продукту.

Водночас, на наш погляд, авторові доцільно було б довести дослідження обраної теми до листопада 1918 р. – часу розпаду Австро-Угорщини, а не початку Першої світової війни. Думається, що це б увиразнило особливості «навздогінної» трансформації державної політики урядових кіл Дунайської імперії, візитною карткою якої були й заходи австрійської військової адміністрації щодо етнонаціональних спільнот західноукраїнських земель, їх політичних акторів.

Емпіричний матеріал, наведений у монографії, дозволить на сучасному етапі державної регіональної політики в Україні усвідомити необхідність загальнонаціонального збалансованого впливу політичних партій і громадських організацій, глибше зрозуміти формування національної ідеї й політичної нації, поглиблення культурної ідентичності у транскордонних регіонах сучасної України – Львівській, Івано-Франківській і Чернівецькій областях.

Уважаємо, що вихід у світ рецензованої праці стане помітною подією в науковому житті України, а сама книга буде корисною для науковців-істориків, політологів, студентів і всіх, хто цікавиться минулим українських земель у складі Австро-Угорської монархії, а також прагне краще зрозуміти сьогодення.

Ю.І.Терещенко (Київ)